

לב להבין

הבנה ועיון במקרא

גיליון צ"ז
פרשת מצורע
תשפ"ב

על סדר
פרשת השבוע

לב הדברים

ביאורי
מקראות

ולפי זה נחלקו הפרשיות - אותן העוסקות בקדושת היחידים - נכתבו כאן בויקרא, ואותם שבאו כחלק מהעמדת ומצורת מבנה העם - נכתבו בספר במדבר. יוצאת מן הכלל היא פרשה זו של המצורעים והזבים, שנחלקה לשנים - חלק אחד נכתב כאן - עצם תורת הזב והמצורע, ואילו שילוחם מן המחנה נכתב שם, בספר במדבר. והסיבה לכך שבאמת יש לכך ב' מחייבים. כאן נכתב על טומאתם מעצם קדושת היחידים, כמו שחותמת כאן הפרשה 'והזרתם את בני ישראל מטמאתם ולא ימתו בטמאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם'. ומעבר לזאת, בספר במדבר מדברת התורה ממבט של כלל העם - וכחלק מהכנת מחנה ישראל לבוא שכינת השם בתוכם - שלא ימצאו בתוכם כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש, כמו שנאמר שם 'ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שכן בתוכם'.

וידבר יי אל משה לאמר: זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו והויכא אל הכהן:

בפרשת נשא נאמר 'וידבר יי אל משה לאמר: צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש'. ויש להבין, מדוע לא נכתב על שילוח הטמאים מן המחנה בחדא מחתא יחד עם עצם הציווי על עצם טומאתם.

והנה מקובלנו מחז"ל ששמונה פרשיות נאמרו ביום הקמת המשכן, וביניהם שילוח טמאים וקדושת הלוויים, ואם כן נצטרך להבין לפי מה חילקה אותם התורה, ומדוע חלקם נדחו לתחילת ספר במדבר.

והמעין יראה שהדבר נעוץ בחילוק שבין ספר ויקרא לבמדבר, בעוד ספר ויקרא מדבר על סדר הקדושה בעיקר ביחס ליחידים, ספר במדבר בא להעמיד את ישראל כעם אשר ה' שוכן בקרבם.

לב לדעת

ענין
בפרשה

תכליתה של ההארה הגדולה - 'והיו ליי מנישי מנחה בצדקה'

'וערכה ליי מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמיות' - זהו הפסוק החותם את הבקשה הנאמרת לאחר תפילת העמידה, ובו אנו פותחים את הפטרת שבת הגדול. ואם כן הזמן גרמא - לעמוד לדרוש ולחקור מהי אותה מנחה שמייחלים אנו שתשוב ותערכ לפני השם, מתי היו אותם שנים קדמוניות אשר אליהם אנו נושאים את עינינו. ובכלל, מדוע בפעם היחידה מכל התפילה כולה, אנו מזכירים את המושג 'מנחה' ולא 'קרבן' או 'זבח'. כדי להביא שאלות אלו על פתרונם, נצטרך לצאת למסע בין שורותיה של מקורה של נבואה זו - בתוך משא דבר השם אשר ביד מלאכי.

משמעותה הייחודית של נבואת מלאכי נובעת מכך שהיא נאמרה בתחילת ימי בית שני, בעת סיום הנבואה, ובעצם, היא הנבואה האחרונה שנאמרה לישראל ונכתבה בין ספרי הנ"ך. נמצא שהיא בעצם 'נבואת הפרידה', שאותה הועיד השם לבניו, שיקחו עימם דברים לעת הסתר הפנים והעלם ההנהגה. מבנה הספר בנוי על משא ומתן כביכול בין הקב"ה לעם ישראל, כאשר הכול בנוי בצורה של שאלה ותשובה, תוכחה ומענה, וחזור חלילה.

והנה השינוי שהתחולל בתחילת הבית השני, עם המעבר מתקופת הנביאים להנהגת החכמים, משמעות רבה הייתה לו. מעבר לביטול הניסים שהיו נעשים ודבר השם שהיו זוכים תדיר לשמוע מן השמים, מאז שהנהגת השם הפכה להיות נסתרת ונעלמת, גם עבודת בני ישראל נדרשה להיות יותר מזוככת ופנימית. שהרי בניגוד לבית ראשון, שאז כל מעשה היה מקבל תגובה משמים, מבית שני ואילך כבר היו רשעים שהשעה משחקת להם, ודרכם צלחה לעשות ככל אשר ליבם חפץ – הם נדרשים לנאמנות אמיתית שאינה תלויה בדבר. הנהגה מיוחדת זו באה לידי ביטוי בתורה שבעל פה, שבה החכמים בעמל נפשם וברוח קדשם משיגים את רצון ודבר השם, בבחינת 'חכם עדיף מנביא'.

על היחס לתפקיד המיוחד שנועד לישראל מימות בית שני ואילך, נוכל ללמוד ממה שמקובלנו מחז"ל: 'ראשונים שנתגלה עוונם נתגלה קיצם, אחרונים שלא נתגלה עוונם לא נתגלה קיצם'. בבית ראשון, עיקר העבודה הייתה הנאמנות לברית וקיום דבר השם, ובכך נבחנו, על קיומם או על עברם על מצות השם. אבל בבית שני התחדש ונתגלה הרובד העמוק יותר, של קיום מצוות ה' מתוך היחס הראוי והנכון. ועל כן נתבעו לא על רק על עצם מעשיהם, אלא על הכוונה הפנימית העומדת מאחורי מעשיהם.

מחד נראה שיש כאן ירידה הנובעת מעוונותיהם של ישראל, אשר כבר לא זכו לגילוי שכונה עליהם כמקדם. אבל מאידך יש בכך גם שלב נוסף וחשוב בגילוי כבוד השם בעולמו – לגלות את יד השם מתוך מקרי העולם, היינו שהבריאה עצמה תעיד על בוראה, ולא יצטרכו לניסים בכדי להוכיח על כך. ומשכך גם לעבודתם של ישראל פניו ישנה מעתה משמעות מיוחדת של עבודה שלא על מנת לקבל פרס.

המעייין בספר מלאכי יראה שרוב רובו סובב בעיקר סביב העמדת היחס הראוי והנכון לעבודת בני ישראל לפני השם. ספר זה, אם כן, הוא הצידה לדרך שאמורה להעמיד את עם ישראל בהנהגתם החדשה – עבודת השם מתוך נאמנות עמוקה ופנימית, מתוך אהבת השם ויראת הדר גאווה, לא רק מתוך אהבת השכר ויראת העונש – כאשר היה לעיתים בימי הבית הראשון.

נבואת מלאכי פותחת במילים: 'מִשָּׁא דְּבַר יְיָ אֶל יִשְׂרָאֵל בְּיַד מְלָאכִי; אֶהְיֶה אֲתֶכֶם אָמֵר יְיָ'. זהו יסודה של נבואה זו, לגלות בצורה ישירה מה שעומד מאחורי כל מצוות השם אלינו – אהבת השם אלינו. ועיקר התוכחה היא 'כִּי יִכְבֹּד אֱב וְעָבַד אֲדֹנָיו וְאִם אֵב אֲנִי אֵיהָ כְּבוֹדִי וְאִם אֲדֹנָיִם אֲנִי אֵיהָ מוֹרָאִי אָמֵר יְיָ צְבָאוֹת לָכֵן הִפְתָּנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וְאִמַּרְתֶּם בְּמִהָ כִּזְנוּ אֶת שְׁמִי'. זהו המבנה שעליו בנוי הספר – על היחס המופלא זכינו לו מאת ה' – כ'אב' וכ'מלך'.

תחילתו של הספר הוא בתוכחה על צורת הקרבת הקרבנות. והמעייין יווכח שספר זה שונה מהתוכחות על הקרבנות מימי בירמיה ובישעיהו, שם התוכחות הם על הקרבת הקרבנות מבלי נאמנות לברית והליכה במצוות השם. אך כאן במלאכי, עיקר התוכחה היא על צורת הבאת הקרבנות, ועל הקרבת קרבנות פחותים ובעלי מומים.

ולפי האמור יתבאר, שיש כאן תוכחה נוקבת היורדת לבחון את עומק כוונת בני ישראל בעת הבאת קרבניהם לפני השם. האם הם באמת חדורים בשאיפה להיות לרצון לפני השם. האמנם הם באים בכדי להכיר בחדר כבודו, ובאים להעלות זבח לפניו מאהבתם ותודתם אליו. או שמא – באים לצאת ידי חובתם ולהיפטר בהבאה כל שהיא, מן השפה ולחוץ.

וכל זאת בא לידי ביטוי במבחן המנחה. כיצד? יש הבדל בין 'דורון' ל'מנחה'. בעוד 'דורון' הוא לשון הנאמר כלפי הדיוט, המעלה דבר לחברו ומהנהו מנכסיו, בציפייה כי הוא ישיב לו כגמולו. ולעומת זאת 'מנחה' באה תמיד לפני מלך ומושל, אשר אין צריך לדבר מהאדם המביאה, וכל כולה באה לבטא את נאמנותו ואהבתו. ותכלית כוונתה הוא לבטא שהמביא היה חפץ לתת כל אשר לו למלכו מיטיבו.

חילוק זה מפורש להדיא בקרא – בעת שהביא יעקב לעשו את מתנתו, אמר לו עשו 'יש לי רב, אחי, יהי לך אשר לך'. היינו שעשו בגאותו סירב לקבל ממנו, בתואנה כי אינו חסר לדברים הללו. ועל כך השיבו יעקב 'אל נא, אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי, כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלוקים ותרצני' – היינו שאין כאן מתנה בעלמא שנועדה לגרום קורת רוח למקבל, אלא כמנחה הבאה לפני האלוקים, אשר הכול שלו וממנו, ואינו צריך לדבר מברואיו – שהרי הוא מחיים ומקיימם ונותן להם כל אשר להם. ואם כן, מנחה לא באה אלא בכדי לבטא את נאמנותו של המביאה, ואת שאיפתו להיות לרצון לפניו.

והדבר בא לידי ביטוי בפסוק העוסק בתורת המנחה נאמר 'ונפש כי תקריב קרבן מנחה להשם' - ואמרו חז"ל, 'מי דרכו להביא מנחה - עני, מעלה עליו הכתוב כאילו את נפשו הוא מקריב'. והדבר צריך ביאור, מדוע לא נאמר כן גבי קרבן העוף, שגם הוא בא בדלות.

אבל לפי האמור נבין שבניגוד לכל הקרבנות - במנחה, אין בה שיעור חשוב של הבאה לפני השם, אלא כל מהותה באה כסמל להתרצות ולהתבטלות לפני השם. ועל כן - כשמה כן היא - מבטאת את ההשתוקקות להביא מנחה שתעלה לרצון לפני המלך השם. ועל כן - למרות שלכאורה נראה כאילו היא פחותה באיכותה ובכמותה משאר הקרבנות - אליבא דאמת יש בה את המכון הראוי ותכלית הקרבנות כולם - להעלות את רצון המקריב להיות לריח ניחוח לפני השם.

ונמצא שכאן מוכיחם הנביא, שהיחס לקרבנותיהם היה הפוך בדיוק. תחת להביא כל חלב להשם, להראות בנפשם כי מכירים הם בכך שלה' הארץ ומלואה, וכי הם מבקשים להתרצות לפניו בהבאת כל ראשית אשר להם, היו מביאים את הפיסה הגזול והחולה, בסברם כי די בהבאה זו בכדי שיעשה השם את מבוקשם. המנחה, תכלית הקרבנות, מוכיחה כי עיקר המשמעות היא ההתבטלות לפני השם וביטוי לשאיפת המקריב להביא כל אשר לו להשם.

ואכן, לאורך כל הספר רואים אנו שתכלית הקרבנות כולם מתבטאת בהיות המנחה לרצון לפני המלך השם: "וכי תגשון עור לזבח אין רע וכי תגישו פסח וחלה אין רע הקריבהו נא לפחתה הירצה או הישא פניה אמר יי צבאות: ועתה חלו נא פני אל ויחננו מידכם היתה זאת הישא מכם פנים אמר יי צבאות: מי גם פכם ויסגר דלתים ולא תאירו מזבחי חנם אין לי חפץ בכם אמר יי צבאות ומנחה לא ארצה מידכם".

ומאידך, מוכיחם על חילול השם שבדבר, שבכל העולם מכירים בהדר כבודו, ומגישים לשמו מנחה טהורה, מתוך כוונה רצויה להיות נאמנים למלך מלכי המלכים, ורק הם מבזים את עבודת הקרבנות, בסברם כי יוכלו להביא מכל אשר יעלה על דעתם, ויתקבל לרצון: "כי ממזרח שמש ועד מבוא גזול שמי פגזים ובכל מקום מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי פגזים אמר יי צבאות: ואתם מחללים אותו באמרכם שלחן אדני מגאל הוא וניבו נבזה אכלו: ואמרם הנה מתקלח והפחתם אותו אמר יי צבאות והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה והבאתם את המנחה הארצה אותה מידכם אמר יי".

חלקו האחרון של הספר, מדבר על אשר יקרה את ישראל באחרית הימים: "הוגעתם יי בדברכם ואמרתם בפה הוגענו באמרכם כל עשה רע טוב בעיני יי ובהם הוא חפץ, או איה אלהי המשפט". המציאות תהיה מעורפלת ונסתרת, עד שיהיו שיסברו לטעון, כי חלילה נתהפכה הקערה על פיה, וכי דרך רשעים צלחה, וכביכול ישרה בעיני השם.

ועליהם הכתוב עומד ומוזהיר: "הנני שלח מלאכי ופנה דרך לפני, ופתאם יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר יי צבאות: ומי מכלל את יום בואו ומי העמד בהראותו כי הוא פאש מצרף וכברית מכבדים". הגאולה העתידה תפציע בפתע פתאום, מתוך מציאות של הסתר והטשטוש בין טוב לרע, בין צדיק לרשע, בין צדק לעוול.

ועבודתם של ישראל, תזדקק לצירוף ולטיהור מכל הסיגים שדבקו בה כל שנות שליחותם הארוכה, מתוך מצב של הסתר ובלבול הדעת, עד שתזכה לשוב להיות ראויה לעלות לרצון לפני ה' כמקדם "ולשב מצרף ומטהר פסח וטהר את פני לוי וזקק אתם פנה וכפסח והיו ליי מגישי מנחה בפדקה: וערכה ליי מנחת יהודה וירושלם פימי עולם וכשנים קדמניות".

לא לחינם נתקן פסוק זה להיאמר אחר עבודת התפילה. זהו הזמן הראוי לעמוד ולייחל שזוכה בקרוב לעמוד לשרת לפניו כמקדם, מתוך כוונה טהורה - לשרתו ולהיות לרצון לפניו. וכן בשבת הגדול - בעמדנו לפני יום חג הפסח, בו אנו עובדים את כל העבודה הזאת, לחוג ולציין את גאולת מצרים, זהו הזמן לייחל לעת בה יפוח היום וינוסו הצללים, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם.